

1. Úvod

1.1. Cíle analýzy

Nezastupitelnou úlohu v ekonomickém a společenském rozvoji mají lidské zdroje. Zvyšování jejich kvality je prostředkem dosažení stanovených dlouhodobých cílů, které byly společně ve všech zemích Evropské unie přijaty pro vytvoření nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostně založené ekonomiky. Tyto cíle byly přijaty v roce 2000 v Lisabonu Evropskou radou pro časový horizont deseti let, k jejich naplnění byly vytyčeny oblasti, v nichž je třeba dosáhnout nejvýraznějších posunů. Jedná se o vytvoření široce přístupné informační společnosti, o vytvoření evropského prostoru pro výzkum a inovace, o vytvoření podmínek pro podnikání zejména pro malé a střední podniky, o ekonomickou reformu spojenou s dokončováním vnitřního trhu, o vytvoření integrovaných finančních trhů, zlepšení koordinace makroekonomických politik, o aktivní politiku zaměstnanosti, modernizaci sociálního modelu a o udržitelný rozvoj zajišťující dlouhodobou kvalitu života. Všech devět obecně formulovaných dlouhodobých cílů se dotýká lidských zdrojů, publikace chce proto přispět k zachycení jejich stavu v regionálním pohledu.

Cílem publikace je charakterizovat stav a vývoj lidského potenciálu Královéhradeckého kraje v období let 2000 až 2005, analýza by měla napomoci odpovědět na hlavní otázku: **“Čím je charakterizován vývoj lidských zdrojů ve sledovaném období v kraji a jak se odlišuje od vývoje v jiných krajích České republiky?”**. Analyzovat lidské zdroje v kraji si vyžaduje postihnout vývoj demografické, sociální a ekonomické situace kraje, což publikace s určitou mírou zjednodušení přináší. V obecnosti je obsah veden dvěma základními směry, prvním je oblast kvality lidských zdrojů, druhým pak je jejich využití.

V části věnované kvalitě lidských zdrojů jsou postupně v daném časovém období posuzovány opět dvě určující složky:

- struktura obyvatel - v rámci ní sídelní struktura, věková skladba, vzdělanostní skladba obyvatelstva jako základ kvality lidských zdrojů, zdravotní stav obyvatelstva, stěhování i ve spojitosti s cizinci, projekce počtu obyvatel s perspektivou 20 let
- vzdělávání – obsahem je střední a vysoké školství jako počáteční vzdělávání, celoživotní vzdělávání jako další vzdělávání, využívání informačních technologií jako prostředek dotváření i dalšího zvyšování kvality lidských zdrojů

Část věnovaná využití lidských zdrojů je dělena do tří základních oblastí:

- ekonomický potenciál – obsahem je makroekonomika, investice, odvětvová struktura ekonomiky a podnikatelské prostředí jako měřítka ekonomické výkonnosti regionu, výzkum a vývoj jako předpoklad dalšího růstu stejně jako dopravní dostupnost, součástí je i bytová výstavba jako prostředek stabilizace lidských zdrojů
- zaměstnanost – tato část je reprezentována výsledky výběrového šetření pracovních sil, doplněná je o průměrné mzdy, zaměstnanost cizinců a dojížděku za prací
- nezaměstnanost – struktura uchazečů o zaměstnání podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí, z části také podle výsledků výběrového šetření, součástí jsou i informace o volných pracovních místech

Věcný obsah je doplněn o úvodní část, jehož obsahem je komplexní pohled na vývoj lidských zdrojů v České republice v daném období včetně stručného mezinárodního srovnání, dále shrnutí tendencí vývoje v Královéhradeckém kraji. Samostatnou kapitolou je mezikrajské srovnání.

Při hodnocení byla použita popisná analýza s využitím hodnocení časové řady vývoje ukazatelů (index, průměrná roční změna, střední hodnota), hodnocení intenzity jevu (vztažením hodnot na střední stav obyvatel). Názorným prostředkem hodnocení prostorového a časového jsou také tabulková srovnání v textu i v příloze, grafy a kartogramy.

V kapitole mezikrajského srovnání je hodnocení pojato ve třech základních směrech – vzdělávání, zaměstnanost a nezaměstnanost, a to metodou syntetických ukazatelů. Za každou oblast byly vybrány navzájem nezávislé ukazatele, byl zredukován jejich počet a bodovým systémem byla stanovena jejich významnost – váha. Z dat byly spočítány jejich normované hodnoty a byl stanoven odstup jednotlivých krajů od nich. Z vah a odstupů byl vypočten daný syntetický ukazatel a stanoveno pořadí krajů. V konečné fázi byl vytvořen souhrnný ukazatel a hodnoceno celkové postavení kraje. Podrobný postup použitý při mezikrajském srovnání je součástí kapitoly 4.

1.2. Vývoj lidských zdrojů v České republice v letech 2000 až 2005

Lidské zdroje jsou jedním ze základních faktorů rozvoje. Jejich kvalita ovlivňuje i životní úroveň v dané zemi. Růst životní úrovně je podmíněn ekonomickým rozvojem a ten v podmínkách globalizace do značné míry závisí na vytváření předpokladů pro dlouhodobý růst konkurenční schopnosti firem. Ta se odvíjí od rychlosti, s jakou dokáží firmy realokovat kapitál tam, kde přinese vyšší výnosy. Tento proces je tím plynulejší, čím pružněji reaguje lidský kapitál na změny v ekonomice. Obvyklou charakteristikou tohoto procesu je míra nezaměstnanosti a zaměstnanosti, která odráží schopnost lidského kapitálu adaptovat se na změny na pracovním trhu. Tuto schopnost ovlivňují nejen charakteristiky jednotlivců na trhu práce, ale i politika státu, a to prostřednictvím zákonů regulujících podmínky zaměstnávání lidí (překážky v přijímání a propouštění zaměstnanců, konstrukce minimální mzdy) a podmínky sociální ochrany (sociální dávky, zejména dávky v nezaměstnanosti).

Rozhodujícím parametrem kvality lidských zdrojů z hlediska jejich postavení na trhu práce jsou charakteristiky vzdělanosti. Patří sem celá oblast vzdělávání, a to od základního, středního a vysokého školství až po celoživotní vzdělávání. Je nepopiratelným faktem, že pracovní síla s vyšším vzděláním je, ve srovnání s méně vzdělanou, přizpůsobivější a v důsledku toho snáze mění zaměstnání, její případná nezaměstnanost tak trvá kratší dobu. To dokládá i struktura nezaměstnaných, ve které nejvyšší podíl zaujímají lidé se základním vzděláním.

Kvalita lidských zdrojů

Obyvatelstvo

Většina ukazatelů populačního vývoje České republiky je na úrovni průměru EU. Výjimkou je porodnost, která vykazuje velmi nízké hodnoty, a to nejen v rámci EU. I když je vývoj úmrtnosti velmi příznivý, mezinárodní srovnání dokládají, že zejména v případě naděje dožití je tento ukazatel v České republice stále ještě nižší než v EU.

Ukazatele demografického vývoje svědčí o tom, že tendence k přirozenému úbytku, která se prosazuje prakticky od počátku 90. let, pokračovala i v období 2000 až 2005, i když dynamika tohoto pohybu se snížila. Pokles počtu obyvatelstva přetrvával v prvních třech letech tohoto období a poté byly, díky imigraci a v menší míře i díky pomalu se zvyšujícímu počtu narozených dětí, dosahovány kladné hodnoty. Nejvyšší přírůstek obyvatelstva byl vykázán na konci analyzovaného období, tedy v roce 2005.

Tab. 1.2.1 Vývoj obyvatelstva*)

	Živě narození	Zemřelí	Přírůstek obyvatel		
			přirozený	stěhováním	celkový
2000	8,8	10,6	-1,8	0,6	-1,1
2001	8,9	10,5	-1,7	-0,8	-2,5
2002	9,1	10,6	-1,5	1,2	-0,3
2003	9,2	10,9	-1,7	2,5	0,8
2004	9,6	10,5	-0,9	1,8	0,9
2005	10,0	10,5	-0,6	3,5	3,0

*) na 1 000 obyvatel středního stavu

Úhrnná plodnost vykazuje v České republice ve srovnání s průměrem EU-25 velmi nízké hodnoty. Hodnotou tohoto ukazatele ve výši 1,23 v roce 2004 se Česká republika řadí spolu se Slovinskem a Polskem na poslední místa v rámci členských zemí. Průměr zemí EU-25 činil 1,5. Ukazatel úhrnné plodnosti vykázal v období 2000 až 2004 mírný vzestup, a to o 0,09 p.b. Ke zvýšení došlo i v roce 2005, a to na 1,28 dětí, zejména v důsledku vstupu početně silných ročníků let sedmdesátých do věku maximální plodnosti. Průměrný věk matek se postupně zvyšuje, a to na 28,6 v roce 2005, tj. o 4 roky za posledních 15 let. Pokles plodnosti vykazují především mladé ženy, u starších se naopak zvyšuje, toto zvýšení však není dostatečné na kompenzaci poklesu u mladších žen.

V České republice se v roce 2004 narodilo téměř 31 % dětí mimo manželství, zatímco v roce 2000 to bylo pouze necelých 22 %. Přes tento relativně rychlý růst byl podíl těchto dětí mírně pod průměrem EU-25, který činil 31,6 %. V roce 2005 se podíl dětí narozených mimo manželství v ČR dále zvýšil, a to na 31,7 %. U prvních dětí v pořadí se v tomto roce mimo manželství narodilo již 40 %. Z dostupných údajů však není patrné, kolik dětí narozených neprovdaným matkám žije v neúplných rodinách a kolik v nesezdaných soužitích.

Očekávaná délka života při narození se v České republice v období 2000 až 2004 zvýšila o 1 p.b. a je stále nižší než průměr zemí EU-15 i EU-25. Nejvyšší hodnoty vykazuje dlouhodobě Švédsko (78,4 let, rok 2004),

či Španělsko (77,2 let v témže roce) a Řecko (76,7 let). Na opačném konci pak stojí dvě ze tří pobaltských zemí, a to Lotyšsko a Litva (65,5, resp. 66,4 let). V roce 2005 se očekávaná délka života dále prodloužila, a to u žen na 79,1 let a u mužů na 72,9 let, přičemž se rozdíly mezi muži a ženami postupně snižují (od roku 2000 o 0,5 let).

Vzdělanost

Znalosti a flexibilita představují konkurenční výhodu nejen pro jednotlivce, nýbrž i pro celou společnost. Přizpůsobování lidí měnícím se požadavkům pracovního trhu se stává nezbytným předpokladem pro uplatnění se na něm. Je tedy v zájmu společnosti, aby pro rozšiřování znalostí a získávání vyššího vzdělání vytvářela co nejlepší podmínky.

Význam vzdělávání podtrhuje i Lisabonská strategie, která usiluje o to, aby se EU stala nejvíce konkurenčně schopným regionem a ekonomikou založenou na vzdělání. Pro dosažení tohoto cíle je podle této strategie nutné, aby do roku 2010 dosáhly členské státy úrovně, ve které má alespoň středoškolské vzdělání 85 % dvaadvacetiiletých a 80 % obyvatelstva ve věku 25 až 64 let.

Česká republika tyto cíle dosahuje již nyní. V roce 2005 mělo alespoň středoškolské vzdělání téměř 90 % populace a Česká republika podle tohoto ukazatele obsadila 1. místo v rámci EU-25. První místo zaujímá Česká republika i z hlediska podílu středoškolsky vzdělané populace na věkové skupině 25 až 64 let. V zásadě velmi příznivé hodnocení České republiky získané porovnáním podílu středoškolsky vzdělaných na populaci vyvolává otázku, zda tento typ vzdělání vyhovuje a především bude vyhovovat měnícím se nárokům na pracovním trhu.

Odlíšnou pozici však má, pokud jde o samotné terciární vzdělání. V roce 2005 byly jen dvě země v rámci EU-25, které vykázaly nižší podíl obyvatelstva s terciárním vzdělání v dané věkové skupině obyvatelstva, a to Malta a Itálie (viz dále). Postupné zvyšování vysokoškolsky vzdělaných tak zůstává i nadále důležitou výzvou pro lepší uplatnění na trhu práce.

Počet studujících v rámci terciárního vzdělávání v České republice, stejně jako počet vysokých a vyšších odborných škol, roste nepřetržitě již řadu let. V současné době poskytuje terciární vzdělávání 24 veřejných, 36 soukromých vysokých škol a 175 vyšších odborných škol. Tabulka 1.2.2 ukazuje vývoj v této oblasti od roku 2000 do roku 2005.

Tab. 1.2.2 Terciární vzdělávání

	Školní rok					Index 2005/2000
	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	
Počet studentů celkem	231 293	243 100	262 138	289 958	310 010	134,0
v tom:						
veřejné vysoké školy	199 840	210 213	224 437	243 558	259 025	129,6
vysoké školy MO, MV a MS ¹⁾	2 810	2 708	2 226	2 433	2 106	74,9
soukromé vysoké školy	2 038	3 499	7 891	13 286	19 120	938,2
vyšší odborné školy	26 605	26 680	27 584	30 681	29 759	111,9
Počet škol celkem	199	209	217	225	224	112,6
v tom:						
veřejné vysoké školy	24	24	24	24	24	100,0
vysoké školy MO, MV a MS ¹⁾	4	4	4	4	2	50,0
soukromé vysoké školy	8	17	27	28	36	450,0
vyšší odborné školy	163	164	162	169	162	99,4
Počet studentů/žáků na pedagoga						
veřejné vysoké školy	15,6	15,4	15,8	17,1	17,7	113,4
vyšší odborné školy	9,9	9,7	9,0	9,5	8,9	90,0

¹⁾ MO - Ministerstvo obrany, MV - ministerstvo vnitra, MS - Ministerstvo spravedlnosti

Počet účastníků terciárního vzdělávání se v období 2000 až 2004 zvýšil o více než třetinu, podíl studentů soukromých vysokých škol se zvýšil z necelého procenta na počátku analyzovaného období na více než 6 % ve školním roce 2004/2005. Celkový počet institucí nabízejících terciární vzdělávání se za čtyři roky zvýšil o téměř 13 %.

S rychlým růstem počtu vysokoškolských studentů nadržel krok růst počtu pedagogů. Na jednoho z nich v terciárním vzdělávání připadlo v roce 2000 necelých 16 studentů, zatímco v roce 2005 to bylo již téměř 18.

Lepší situace v tomto ohledu byla v odborném školství, ve kterém nejenom připadalo na jednoho učitele méně žáků, ale jejich počet se v daném období postupně dále snižoval.

Vcelku pozitivní obrázek v oblasti vzdělávání se jeví ve světle mezinárodního srovnání poněkud méně příznivě. Mezinárodní srovnání umožňuje posoudit, jaké relativní postavení Česká republika v té či oné oblasti zaujímá a zároveň poukázat na to, zda míra změn v určitém časovém úseku byla s ostatními zeměmi srovnatelná či nikoli. Tabulka 1.2.3 dokládá, že výše uvedený růst počtu studentů v terciárním vzdělávání je stále ještě nedostatečný na to, aby se Česká republika dostala alespoň na průměr zemí EU. Navíc uvedené údaje ukazují, že téměř ve všech zemích EU rostl podíl vysokoškolsky vzdělaných na populaci rychleji než v České republice. I v roce 2004 byla Česká republika jednou ze tří zemí, které v rámci EU-25 vykázaly nejnižší zastoupení vysokoškolsky vzdělané populace v rámci obyvatelstva.

Tab. 1.2.3 Podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel na populaci ve věku 25-64 let^{*)}

Zdroj: Eurostat, New Cronos

(%)

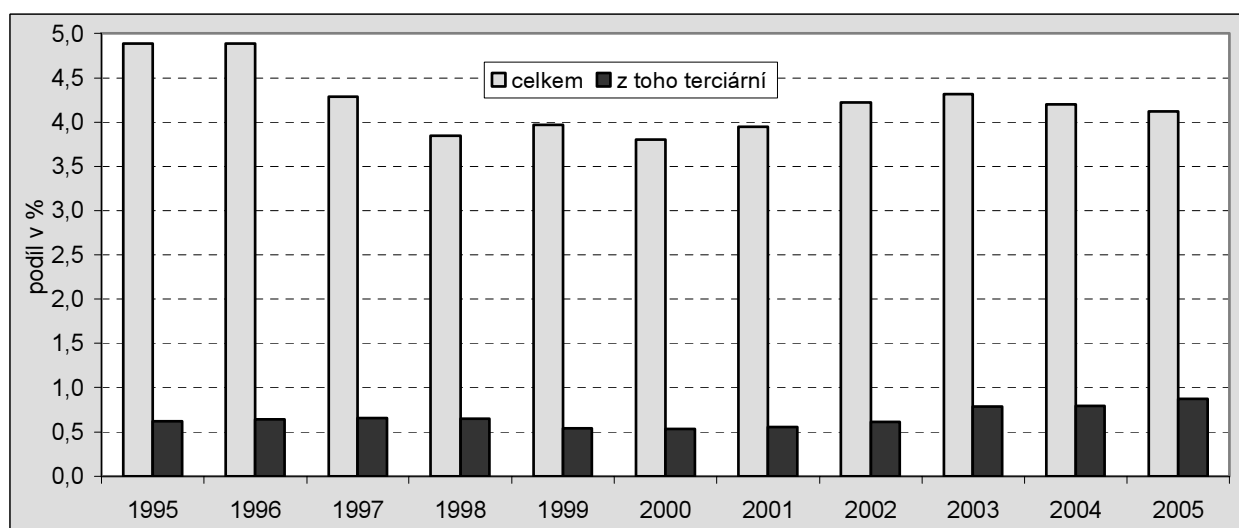
	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Finsko	32,6	32,5	32,4	32,8	34,0	1,4
Dánsko	25,8	28,1	29,0	31,8	32,4	6,6
Belgie	27,2	27,8	27,9	28,2	29,8	2,6
Portugalsko	9,0	9,3	9,5	10,5	12,6	3,6
Česká republika	11,5	11,6	11,8	11,9	12,3	0,8
Itálie	9,6	10,0	10,4	10,8	11,4	1,8
Malta	5,4	9,6	8,6	9,0	10,9	5,5
EU-25	20,0	20,1	20,4	21,1	21,9	1,9
EU-15	21,2	21,5	21,8	22,5	23,1	1,9

^{*)} kromě ČR jsou uvedeny tři země s nejlepšími a tři země s nejhoršími výsledky v roce 2004

Jakou prioritou je vzdělávání v té či oné zemi svým způsobem ukazuje mj. vývoj výdajů na vzdělávání. Statisticky se v České republice vykazují pouze výdaje veřejné, nikoli i soukromé. Jak ukazuje graf 1, v období 2000 až 2005 se výše veřejných výdajů na vzdělání v relaci k HDP zvýšila z 3,8 % na 4,1 %, stále však nedosahuje hodnot z poloviny 90. let. Tento podíl se navíc v posledních třech letech snižoval. V rámci celkových výdajů rostly o něco rychleji výdaje na terciární vzdělávání prakticky v celém období. V důsledku toho se zvýšil objem veřejných prostředků na jednoho studujícího, a to z necelých 50 tisíc Kč v roce 2000 na téměř 71 tisíc Kč v roce 2004.

Graf 1 Podíl veřejných výdajů na vzdělávání na HDP v České republice

Zdroj: MF, veřejné rozpočty, ČSÚ

Jak si vedla Česká republika, pokud jde o výdaje na vzdělávání, ve srovnání s vybranými zeměmi EU, ukazuje tabulka 1.2.4. Jsou zde uvedeny jak výdaje státního rozpočtu, rozpočtu krajů a obcí, tak i soukromé výdaje na vzdělání v přepočtu na žáka, resp. studenta základního, středního a vysokoškolského studia ve vybraných zemích.

Tab. 1.2.4 Výdaje na studujícího ve vybraných zemích EU*)

Zdroj: Eurostat Yearbook k 13. 9. 2006

	2000	2001	2002	2003	Index 2003/2000
Rakousko	7 144,3	7 095,0	7 632,0	7 480,6	104,7
Dánsko	7 108,0	7 527,2	7 344,5	7 251,0	102,0
Švédsko	6 184,9	6 199,6	6 802,1	6 916,4	111,8
Česká republika	2 573,8	2 755,2	2 982,4	3 278,5	127,4
Slovensko	1 680,9	1 807,5	2 012,9	2 304,7	137,1
Lotyšsko	1 817,6	2 015,7	2 243,0	2 234,0	122,9
Litva	1 715,6	1 900,8	2 015,8	2 128,7	124,1
EU-25	4 760,8	5 150,5	5 374,9	5 518,1	115,9
EU-15	5 308,0	5 637,5	5 856,2	6 002,0	113,1

*) celkové výdaje na veřejné a soukromé vzdělávací instituce na jednoho žáka/studenta v PPS;
kromě ČR jsou uvedeny tři země s nejlepšími a tři s nejhoršími výsledky v roce 2003

Celkové výdaje (z veřejných rozpočtů i ze soukromých zdrojů) na studujícího v České republice v roce 2003 jen o málo přesáhly 50 % průměru EU-15. Vzhledem k tomu, že přírůstek za období 2000 až 2003 byl v ČR vyšší než vykázal průměr EU-25, situace se postupně zlepšovala. Nicméně ČR skončila v roce 2003 na pátém místě od konce pomyslného žebříčku a výdaje na žáka v některých zemích s podprůměrnými hodnotami rostly rychleji než v ČR. V roce 2002 byly o něco více než třetinové ve srovnání s Dánskem či Švédskem, které značně převyšují průměrné hodnoty dosažené v EU. Dánsko navíc vykázalo v období 2000 až 2002 vyšší přírůstek (2,1 p.b.) než Česká republika (1,5 p.b.). Nejvyšší přírůstek patří Polsku (2,5 p.b.), které ovšem má nižší výchozí základnu.

Je známo, že země EU v průměru vydávají na studujícího podstatně méně než např. v USA. Pokulhávání České republiky za převážnou částí zemí EU nevytváří příhodné podmínky pro žádoucí zvyšování flexibility lidských zdrojů, ani pro rozvoj inovací, které představují důležitou podmínku pro růst konkurenční schopnosti výrobců a i pro růst životní úrovně obyvatel.

Využití lidských zdrojů

Podle údajů Eurostatu byla celková zaměstnanost v České republice v roce 2005 vyšší než činil průměr za EU-25, nižší v případě EU-15 a činila 64,8 %. Při posuzování průměrné míry zaměstnanosti za období 2000 až 2005 však Česká republika vykazuje hodnoty lehce nad průměrem obou skupin zemí. Nejvyšší průměrnou zaměstnanost v daném období dosáhlo Dánsko (75,9 %), Holandsko (73,6 %) a Švédsko (73,0 %), což vyplývá především z relativně vysoké zaměstnanosti obyvatel starších věkových skupin a nízké nezaměstnanosti. Na opačném konci žebříčku skončilo Polsko (52,6 %), Malta (54,2 %) či Maďarsko (56,6 %), u kterých existuje i relativně nízká zaměstnanost žen.

Tab. 1.2.5 Celková míra zaměstnanosti*)

Zdroj: Eurostat, Labour Market

(%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Průměr let 2000 až 2005
Dánsko	76,3	76,2	75,9	75,1	75,7	75,9	75,9
Nizozemsko	72,9	74,1	74,4	73,6	73,1	73,2	73,6
Švédsko	73,0	74,0	73,6	72,9	72,1	72,3	73,0
Česká republika	65,0	65,0	65,4	64,7	64,2	64,8	64,9
Maďarsko	56,3	56,2	56,2	57,0	56,8	56,9	56,6
Malta	54,2	54,3	54,4	54,2	54,0	53,9	54,2
Polsko	55,0	53,4	51,5	51,2	51,7	52,8	52,6
EU-25	62,4	62,8	62,8	62,9	63,3	63,8	63,0
EU-15	63,4	64,0	64,2	64,3	64,7	65,1	64,3

*) jsou uvedeny tři země s nejlepšími a tři s nejhoršími výsledky v roce 2005

Míra zaměstnanosti pracovníků starších věkových skupin (obyvatelé ve věku 55 až 64 let), kteří většinou tvoří rizikovou skupinou z hlediska ohrožení nezaměstnaností, se v České republice příliš neodlišuje od průměru EU. V roce 2005 činila 44,5 % a v průměru za posledních šest let pak 40,6 %, což znamená, že se postupně zvyšuje. Šampionem v tomto hodnocení je bezesporu Švédsko, které dosáhlo v průměru za šest let 67,8 %, což je méně než v roce 2005 (69,5 %). Vysokou míru zaměstnanosti starších pracovníků

vykazuje i Dánsko a Velká Británie (průměr činil 58,6 %, resp. 55,6 %). Velmi nízkou zaměstnaností starších lidí se naopak vyznačuje Slovensko, Slovinsko a Polsko (27 % a méně).

Práce na částečný pracovní úvazek zvyšuje flexibilitu trhu práce, protože umožňuje rychleji reagovat na neustále se měnící podmínky na tomto trhu. Podíl lidí, kteří v zemích EU v průměru pracují na částečný pracovní úvazek na celkovém počtu zaměstnaných, se v od roku 2000 do roku 2005 zvyšoval, a to z 16,4 % na 18,5 %. V České republice se hodnota tohoto ukazatele v tomto období v zásadě příliš neměnila a výchozí úroveň byla přitom ve srovnání s průměrem EU velmi nízká. Zatímco v členských zemích pracovalo (v průměru za šest let) touto formou 17,1 % lidí, v České republice pouze 5 %. V roce 2000 tvořili lidé s částečným pracovním úvazkem 5,4 % pracovníků, o šest let později však již pouze 4,8 %. Nejvíce lidí s částečným pracovním úvazkem lze nalézt v Holandsku (v průměru za posledních šest let to bylo 44 %), dále ve Velké Británii (25,7 %) a ve Švédsku (22,8%). Naopak nejnižší hodnotu vykazuje Slovensko (2,3 %), Řecko (4,4 %) a Česká republika (4,8 %).

O tom, proč je důležité vytvářet příznivé podmínky pro zaměstnávání starších lidí a pro práci na částečný pracovní úvazek, svědčí skutečnost, že v rámci členských zemí patří ty, které vykazují vysoký podíl zaměstnanosti starších věkových ročníků a vyšší podíl práce na zkrácený pracovní úvazek, do skupiny zemí, ve kterých dlouhodobě převažuje spíše nižší míra nezaměstnanosti.

Fenomén nezaměstnanosti je v České republice patrný zhruba od druhé poloviny 90. let, kdy tento ukazatel překročil hranici 5 %. Problémem je zejména dlouhodobá nezaměstnanost, která snižuje kvalitu lidských zdrojů, zatímco existence krátkodobé nezaměstnanosti je obvykle spojována s flexibilitou požadavků po pracovní síle na trhu a s měnící se strukturou ekonomiky.

Česká republika se ukazatelem celkové nezaměstnanosti v období 2000 až 2005 ve výši 8,0 % řadí k průměru členských zemí, resp. vykazuje hodnotu nižší než EU-25, avšak vyšší než EU-15. Nejnižší nezaměstnanost (v průměru za dané období) dosáhlo Rakousko (4,3 %), Irsko (4,4 %) a Velká Británie (5,0 %). Spodní místa při hodnocení nezaměstnanosti patří Polsku (18,4 %), Slovensku (18,2 %) a dále s velkým odstupem Řecko (10,4 %). Rozdíl mezi průměrnou hodnotou nezaměstnanosti mezi státy s nejlepšími a nejhoršími výsledky stále činí 14 p. b.

Tab. 1.2.6 Celková nezaměstnanost*)

Zdroj: Eurostat, Labour Market

(%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Průměr let 2000 až 2005
Irsko	4,3	4,0	4,5	4,7	4,5	4,3	4,4
Velká Británie	5,4	5,0	5,1	4,9	4,7	4,7	5,0
Rakousko	3,6	3,6	4,2	4,3	4,8	5,2	4,3
Česká republika	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3	7,9	8,0
Řecko	11,3	10,8	10,3	9,7	10,5	9,8	10,4
Slovensko	18,8	19,3	18,7	17,6	18,2	16,3	18,2
Polsko	16,1	18,2	19,9	19,6	19,0	17,7	18,4
EU-25	8,6	8,4	8,8	9,0	9,1	8,7	8,8
EU-15	7,7	7,3	7,6	8,0	8,1	7,9	7,8

*) jsou uvedeny tři země s nejlepšími a tři s nejhoršími výsledky v roce 2005

V případě míry dlouhodobé nezaměstnanosti (déle než 12 měsíců) byly výsledky České republiky v období 2000 až 2005 vždy horší než činil průměr EU-25 i EU-15. Jsou sice státy, u nichž tento ukazatel osciluje kolem 10 % v průměru za šest posledních let (Slovensko 11,5 % či Polsko 9,8 %). Na druhé straně jsou i země, které vykazují míru dlouhodobé nezaměstnanosti pohybující se kolem 1 % (Dánsko 1,0 %, Švédsko 1,1 % či Velká Británie 1,2 %).

V případě České republiky dosáhl v roce 2005 podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných 4,2 %, což je o 1 p.b. více než je průměr za posledních šest let. Tento vývoj nasvědčuje tomu, že rekvalifikační a další programy v rámci aktivní politiky zaměstnanosti nejsou v této oblasti příliš účinné. K dalším příčinám patrně patří nejenom výše minimální mzdy a nepříznivá relace průměrné (resp. nejčtenější) mzdy k příspěvku v nezaměstnanosti a k dalším sociálním dávkám, nýbrž i složitá procedura při přijímání a propouštění zaměstnanců, což spolu s celkovým relativně vysokým daňovým zatížením práce vede zaměstnavatele k opatrnosti při přijímání nových zaměstnanců, z nichž dlouhodobě nezaměstnaní představují vyšší riziko při rozhodování o přijetí do zaměstnání.

1.3. Vývoj lidských zdrojů v Královéhradeckém kraji v letech 2000 až 2005

Struktura obyvatelstva jednotlivých regionů z pohledu demografického, vzdělanostního, ale i zdravotního výrazně ovlivňuje kvalitu lidských zdrojů z hlediska jejich postavení na pracovním trhu.

Královéhradecký kraj se v rámci České republiky odlišuje od ostatních krajů především v nepříznivém vývoji **věkových struktur** obyvatelstva: patří mezi kraje s dlouhodobým poklesem podílu dětské složky a na druhé straně nárůstem obyvatelstva v poproduktivním věku. Znamená to, že obyvatelstvo se řadí mezi kraje s nejstarší populací a tento proces demografického stárnutí se odráží i na nepříznivých hodnotách indexů závislosti a indexu ekonomického zatížení.

Úrovní **vzdělání** obyvatelstva kraje, ale i vývojem vzdělanostní struktury ve sledovaném období, se kraj nijak výrazně neodlišuje od celorepublikového průměru. Podobně jako v celé České republice mělo nejvíce mužů střední odborné vzdělání bez maturity a nejvíce žen úplné střední vzdělání s maturitou. Podíly mužů i žen s terciárním vzděláním se pohybovaly pod průměrnou úrovní České republiky, stejně jako podíly mužů a žen se základním vzděláním. Naopak byl v kraji vyšší podíl lidí se středním vzděláním bez maturity. V Královéhradeckém kraji, obdobně jako v celé České republice, byl z dlouhodobého pohledu zaznamenán výrazný vzestup podílů vyšších stupňů vzdělání, trvale se snižuje pouze počet osob se základním vzděláním.

Zdravotní stav populace je ve srovnání s ostatními kraji v podstatě na stejné úrovni. Zlepšováním úmrtnostních poměrů se poměrně výrazně prodloužila naděje na dožití při narození u obou pohlaví, přitom podstatněji u mužů. V průběhu sledovaného období byl sice zaznamenán pokles souhrnného ukazatele pracovní neschopnosti, tj. průměrného procenta pracovní neschopnosti celkem, ale v rámci republiky byl stále podstatně vyšší. Hrubá míra úmrtnosti dosahuje dlouhodobě stejnou hodnotu, ani rozdíly v úmrtnosti v jednotlivých krajích nejsou příliš významné. Dlouhodobě zůstává beze změny i struktura zemřelých podle příčin smrti (na nemoci oběhové soustavy a na novotvary).

K podstatné změně došlo ve vývoji **migrace**: až do záporného salda se snižovaly počty přistěhovalých v rámci vnitřní migrace, naopak výrazný nárůst byl zaznamenán u zahraniční migrace. Výrazný podíl přistěhovalých cizinců byl v produktivním věku. Počet **cizinců** se tak zvýšil za sledované období o více než třetinu, nejčastějším účelem jejich pobytu bylo zaměstnání.

Odborné **vzdělávání** nepřipravuje pouze kvalitní pracovní síly, ale mělo by vybavit absolventy tak, aby se uplatnili v různých zaměstnáních a připravit je i pro další, tzv. celoživotní vzdělávání. **Střední vzdělávání** je nejvíce se měnící oblast školství, již od počátku 90. let vznikla řada nových odborných škol nabízejících studium mnoha různých oborů. Sníženou uplatnitelností osob s nižším vzděláním na trhu práce začaly pociťovat nezáměr o studium učňovské obory. V Královéhradeckém kraji se rozložení žáků různých typů středních škol ve sledovaném období již stabilizovalo, ve srovnání s průměrem České republiky se mírně lišilo: menší podíl studentů navštěvoval gymnázia, naopak podstatně více žáků bylo na středních odborných školách. Podíl žáků navštěvujících střední odborná učiliště se pohyboval mírně pod celostátním průměrem. Výrazný nárůst studentů zaznamenaly obecně **vysoké školy**, stále více se rozšiřuje možnost vzdělávání v distančním nebo kombinovaném studiu. Velký význam je připisován **celoživotnímu vzdělávání**, potřeba aktualizovat a doplňovat své znalosti, kvalifikace a dovednosti v průběhu celého života pro udržení a zlepšení pozice na trhu práce.

Využití lidských zdrojů závisí nejen na objemu a kvalitě lidského potenciálu, ale také na **ekonomickém prostředí**, ve kterém se lidský potenciál (pracovní síla) nachází. Výstižným **makroekonomickým** ukazatelem je hrubý domácí produkt na 1 obyvatele. V roce 2005 v něm Královéhradecký kraj dosáhl hodnoty 89,4 % průměru České republiky a mezi ostatními kraji to byl pátý nejlepší výsledek. V porovnání s výchozím rokem sledovaného období to však byl propad, neboť v roce 2000 činil tento ukazatel 94,6 % republikového průměru a byl druhý nejlepší, hned za Hl. m. Prahou. Na hrubé přidané hodnotě České republiky se kraj podílel přibližně 5 %. Velikosti kraje a jeho současnému ekonomickému potenciálu odpovídal také počet 124 tisíc ekonomických subjektů, které byly registrovány na území kraje k 31. 12. 2005, a které se na **podnikatelském prostředí** republiky podílely 5,2 %. **Výzkumná a vývojová** činnost, pro srovnání vyjádřená přepočtem výdajů na výzkum a vývoj na jednoho obyvatele, v kraji zaostala o 2 000 Kč za republikovým průměrem. Částkou 2 134 Kč se v roce 2005 kraj pohyboval až na 9. místě mezi kraji. **Dopravní dostupnost** v rámci kraje je uspokojivá a odpovídá rozloze a členitosti území. Poněkud méně příznivé bylo silniční spojení s ostatními regiony, protože ve sledovaném období patřil Královéhradecký kraj mezi regiony, kterým neprocházela dálnice. Propad zaznamenala železniční doprava, a to především při porovnání výkonů silniční nákladní dopravy a železniční dopravy. Za sledované období bylo z kraje silniční nákladní dopravou vyvezeno 3,6krát více zboží a 4,6krát více zboží do kraje dovezeno než po železnici. Pro kvalitní vývoj lidských zdrojů je nezbytné také uspokojování potřeb obyvatelstva. K tomu bezesporu patří úroveň bydlení. Jedním z ukazatelů je intenzita **bytové výstavby**. V úhrnu bylo ve sledovaném období dokončeno v kraji 8,5 tisíc bytů, na 1 000 obyvatel tak připadlo 15,5 bytů, což zařadilo kraj na 9. místo.

Využití lidských zdrojů v konečném výsledku nejmýstižněji charakterizuje **úroveň zaměstnanosti a nezaměstnanosti**. V obou těchto ukazatelích si kraj stál dobře. Míra zaměstnanosti v kraji se dlouhodobě drží nad republikovým průměrem, třebaže za sledované období poklesla přibližně o 2 procentní body. Obecná míra nezaměstnanosti dosáhla v roce 2005 hodnoty 4,8 % - druhé nejnižší v rámci České republiky (za Hl. m. Prahou). Míra registrované nezaměstnanosti (zdroj MPSV) podle metodiky platné do 30. 6. 2004 činila v roce 2005 necelých 8 %, o 2 procentní body více než ve výchozím roce 2000, ale o 0,3 procentních bodů méně než v předchozím roce 2004. Míra registrované nezaměstnanosti podle metodiky platné od 1. 7. 2004 dosáhla v roce 2005 výše 7,33 %, spolu s Libereckým krajem pátou nejnižší hodnotu v republice. Průměrná hrubá měsíční **mzda** zaměstnanců se za sledované období zvýšila téměř o 4,5 tisíc Kč při průměrném meziročním nárůstu o 6,5 % a v roce 2005 činila 16 371 Kč. Patřila však mezi kraje k nejnižším (10. místo) a dosáhla pouze 86,1 % z průměrné mzdy republikové. Pracovní trh kraje nabízí pracovní místa nejen obyvatelům kraje, ale poskytuje pracovní příležitosti i zájemcům z ostatních krajů. Tradičně nejvíce **dojíždějících** za prací z ostatních krajů byli zaměstnaní z Pardubického kraje (38,6 % dojíždějících do kraje v roce 2005). Na druhé straně zaměstnaní Královéhradeckého kraje našli uplatnění v ostatních krajích. Do Pardubického kraje vyjíždělo v roce 2005 za prací 41 % a do Prahy 26,5 % z celkového počtu vyjíždějících mimo kraj. V absolutním vyjádření v roce 2005 dojíždělo z ostatních krajů do Královéhradeckého za prací přibližně o 500 osob více než z kraje vyjíždělo. Počet **volných pracovních míst** byl tradičně výrazně menší než počet uchazečů o zaměstnání, ale ve srovnání s některými ostatními kraji byla situace v našem regionu poměrně příznivá. Pouze v roce 2004 byl počet uchazečů o jedno pracovní místo v kraji vyšší než průměr za Českou republiku (10,9, resp. 10,6 osob). V ostatních sledovaných letech byl kraj pod celorepublikovým průměrem (v roce 2005 to bylo 8,1 osob v kraji oproti 9,8 osob v České republice).